

DEDIŠČINA – NAŠE BOGASTVO:
OHRANJANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE
NA LOKALNI IN NACIONALNI RAVNI

***Zaključki okrogle mize o nesnovni kulturni dediščini v
Slovenskem etnografskem muzeju, Ljubljana, 10. maja 2012***

Litija, maj 2012

CULTURAL
CAPITAL
COUNTS

CENTRAL
EUROPE
COOPERATING FOR SUCCESS.

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

Projekt je podprt v okviru programa Srednja Evropa, ki ga sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA – KAKO V PODJETNIŠTVU IN TURIZMU?

Uvod

O vlogi, pomenu in prisotnosti nesnovne kulturne dediščine v podjetništvu in turizmu se najprej postavlja vprašanje, kakšna je **vloga posameznih zvrsti in podzvrsti v teh okvirih**. Poleg tega pa imata tako podjetništvo kot turizem tudi v njunih neposrednih okvirih lastne zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine, zlasti še na področju znanj, veščin idr.

Ko razmišljamo o vlogi, pomenu in prisotnosti nesnovne kulturne dediščine v podjetništvu in turizmu, se seveda odpira **široko polje vprašanj, ki so povezana s t. i. pozitivno in negativno komercializacijo**. To pa že navaja k naslednjim vprašanjem zaščite in drugih varovalk, ki so za nesnovno dediščino nujne in potrebne. Pod pojmom negativna komercializacija nesnovne kulturne dediščine je treba razumeti najrazličnejše vrste njene zlorabe v celoti ali le posameznih njenih zvrsti. Za to imamo vrsto primerov, tako v novejšem času kot tudi v bolj oddaljenih časovnih obdobjih. Enega takih primerov predstavlja delovanje slikarja Maksima Gasparija, zlasti pred in po koncu 1. svetovne vojne. Služba v takratnem Etnografskem muzeju mu je omogočala širok dostop do gradiva s področja nesnovne kulturne dediščine, ki ga je uporabil v komercialne namene (npr. od izdajanja razglednic do aplikacij za reklame firm). Seveda lahko posamezne Gasparijeve primere zlorabe nesnovne kulturne dediščine označimo tudi kot politične, v okvirih ideoloških usmeritev takratne meščanske družbe.

Nesnovna kulturna dediščina v podjetništvu

Na podjetništvo se neposredno navezujejo gospodarska znanja in veščine, ki jih predstavljajo naslednje podzvrsti: **rokodelska in obrtniška znanja, trgovina, transport, tudi industrija, prehrana, kmetijska znanja** idr. Pri tem moramo razlikovati:

1. **Neposredno** prisotnost ali vključenost zvrsti in vsebin nesnovne kulturne dediščine v podjetništvo, kot sestavino podjetniških identitet, razumevanje kontinuitete posameznih dejavnosti, predvsem pa zavedanja osnov, izvirov in bolj ali manj dosledne kontinuitete razvoja. To področje je temeljno za oblikovanje identitete tržnih znamk.
2. **Posredno** prisotnost ali vključenost zvrsti in vsebin nesnovne kulturne dediščine v podjetništvo, ki predstavlja že bolj problematično področje. Zato bo potrebno izdelati z vidika zaščite sestavin nesnovne kulturne dediščine dovolj trdna merila za njihovo uporabo in aplikacije. Ta skupina je namreč zelo blizu zlorabam, banalizaciji in drugim pojavom, ki se lahko razvijejo ob nestrokovni uporabi zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine v podjetništvu, še posebej na področju oglaševanja, reklame idr.

V okvirih nesnovne kulturne dediščine v podjetništvu je zelo pomembno tudi izdelano izhodišče, **do katere mere in v kakšnih oblikah se posamezne zvrsti in podzvrsti lahko uporabijo**, npr. za imena podjetij, imena in nazive proizvodov, v reklamnih in oglaševalskih akcijah itn.

Zelo pomembno je nadalje vprašanje **preraščanja določenih, npr. rokodelskih znanj in veščin v podjetniške oblike**. To je morda najbolj deficitarno vprašanje v teh okvirih. Temeljno je namreč vprašanje vsebine in ne oblike (forme), ki jo predstavljajo posamezne sodobne podjetniške oblike. Če je bila namreč v 18. in 19. stoletju oblika dejavnosti rokodelska, je danes podjetniška(!). Temu vprašanju bo potrebno posvetiti še veliko strokovne in predvsem tudi družbene pozornosti. Tudi z vidika ustvarjanja primernih motivov za mlade. Nanje se navezuje neposredno tudi ustrezen prenos znanj, za kar imamo v Sloveniji izdelan sistem Rokodelskih centrov. Žal pa zadeva še ni zaživela v celoti, razen v Veržetu, Sežani, Ribnici, Škofji Loki in Moravčah.

Tradicionalna obrtna znanja predstavljajo priložnost za podjetništvo. Eden takšnih mladih uspešnih podjetnikov je čevljar Mitja Hojak iz Litije, ki ustvarja unikatne čevlje, Litija 2012 (foto Matej Povše)

Nesnovna kulturna dediščina v turizmu

Posamezne zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine so (lahko) zelo močno prisotne tudi v turizmu oz. v turistični ponudbi. Neposredno so v turizmu vključene **uprizoritve in predstavitve, šege in navade oz. ritualne prakse, nekatera gospodarska znanja (npr. rokodelska in obrtniška) ter znanja o naravi in okolju**. V zgodovinskem razvoju turizma so postale tudi nekatere sestavine turizma zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine. To še posebej velja za nekatere folklorniške prireditve (imenovane folklorno-turistične prireditve), pri katerih moramo biti zelo previdni. Verjetno se bomo v prihodnje prav na področju turizma in v zvezi z njim srečevali s

številnimi vprašanji zaščite in zlorabe, komercializacije in stereotipizacije nesnovne kulturne dediščine. (Eden od takih primerov so prireditve »Židana marela«.)

V zvezi s turizmom imamo opraviti s **štirimi temeljnimi tipološkimi skupinami, ki vključujejo nesnovno kulturno dediščino v turistične programe in proizvode:**

1. Kontinuiteta zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine.
2. Odigrani prikazi različnih preteklosti (živi muzej ali gledališče zgodovine), kamor uvrščam tudi skupine folklornikov.
3. Parade in drugi prikazi zunaj izvirnih okolij (npr. potovanja in nastopi pustnih skupin zunaj njihovega primarnega kulturnega okolja).
4. Lažni prikazi, interpretacije kulturne dediščine, stereotipne predstavitve. Na tem področju, ki je najbolj množično zastopano, se zasnova prenaša tudi na mladino, zlasti še v okviru festivala »Turizmu pomaga lastna glava«, kar je že z naslovom festivala močno zgrešeno(!). K razvoju te oblike uspešno prispevajo tudi mediji, zlasti še TV (npr. oddaja Na zdravje, razni resničnostni »šovi«).

SWOT analiza vloge in vključenosti nesnovne kulturne dediščine v turizmu

Prednosti:

- Posredovanje in dostopnost zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine najširšemu krogu ljudi (turistov).

Slabosti:

- Razmeroma slabo poznavanje zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine ter velika prisotnost stereotipov in ljubiteljskih interpretacij. Vse to je povezano z nizko ravni znanja v turizmu.

Priložnosti:

- Trajnostni in sonaravni turizem sta dve od številnih drugih možnosti za aktivno ohranjanje in strokovno usmerjen razvoj posameznih zvrsti nesnovne kulturne dediščine. Poudarek je na razvoju, ne pa ne nekem »muzeološkem« konserviranju posameznih kulturnih oblik in zvrsti.

Grožnje ali nevarnosti:

- Nepravilna (negativna) komercializacija in zloraba zvrsti ter podzvrsti nesnovne kulturne dediščine.
- Močan delež ljubiteljskih pristopov brez upoštevanja strokovnega usmerjanja in vodenja.

Prof. dr. Janez Bogataj je doktor etnoloških znanosti in profesor zgodovine umetnosti. Temeljno področje njegovega raziskovalnega in pedagoškega dela je etnologija Slovenije, raziskuje tudi način življenja Slovencev v tujih deželah. Opravi številne raziskave s področja rokodelstva, prehrane, kulinarike in gastronomije, turizma, poslovnih, promocijskih in protokolarnih daril, šeg in navad, karakterologije in likovnega obzorja. Je avtor in soavtor 58 knjig, sodeluje pri številnih projektih z navedenih področij.

VEŠČINE IN ZNANJA ZA OBNOVO DEDIŠČINE IN RAZVOJ

Pomen varstva nesnovne dediščine največkrat povezujemo z ohranjanjem narodnih in narodnostnih identitet, vendar pa je njen pomen tudi povsem **praktičen, gospodarski in predvsem razvojni**. **Nesnovnost določenega pojava (dediščine) je namreč zelo relativna, saj je v bistvu tudi snovna**, ko jo določena oseba, pevec, instrumentalist, plesalec, folklornik, ali ritualnik skozi svoje telo, sposobnosti in vsa razpoložljiva čutila in ključne organe (glas, mimika, spretnost rok in nog idr.) vizualizira oziroma osmisli v snovno. Še bolj se nesnovnost izrazi na področju obrtniškega ali umetniškega delovanja, ko nekdo z izjemno spretnimi rokami in lastnim ustvarjalnim umom replicira nekaj, kar je v preteklosti že bilo izdelanega oziroma ustvarjenega na področju obrtniške ali umetniške dediščine. Danes to znanje in veščine le prenaša v sodobno oblikovalsko ali umetniško okolje in (si) gradi bodočo razvojno moč.

Tokrat je naš namen z nekaj primeri predstaviti **pomen dediščine znanj in veščin za ohranjanje objektov kulturne dediščine in možnosti njihove uporabe v sodobnem, tehnološko razvitem svetu**. V mislih imamo različna naravna gradiva in tudi naravne elemente, kot so zemlja, zrak, ogenj in voda, katere so ljudje znali že v preteklosti umno uporabljati v svojem vsakdanjem, prazničnem in ritualnem življenju. Zadnja leta smo se zaradi pomanjkanja lastnih vrednost prepoznavanja okolja odtujili od teh naravnih vrednosti in izgubili ali pozabili marsikatero pomembno kulturno sestavino. Vse prevečkrat smo postali odvisniki državnih upraviteljev in industrijsko vodilnih tehnologij ter velikih trgovskih centrov in medijskih gigantov, ki zgolj zaradi dobičkonosnih koristi želijo zadovoljiti vsem našim željam in potrebam. V bistvu nas ta pot vodi v odvajanje od lastnega naravnega okolja, saj postajajo nekaterim (našim) ljudem »prave« vrednote le tuji tehnološki, kulturni in družbeni dosežki.

Vsestransko razviti in omikani zahodni svet je izumil tudi pojma **sonaravnost in trajnostni razvoj**, ki ju že nekaj let marljivo vgrajujemo v vse vrste naših državnih in občinskih planov, strategije razvoja prostora in predvsem turizma ter celo ohranjanja kulturne dediščine. Toda iz večine takšnih in podobnih besedil se kaj hitro razbere, da sta ta dva razvojno naravnana ukrepa zgolj terminološke floskule, ki jih avtorji bolj poredko umno pojasnijo in predstavijo. Prav takšnim »izumom« v brk je ugledni vinogradnik Valter Mlečnik iz Bukovice pri Novi Gorici že leta 2000 v novoletni poslanici prijateljem naznanil, da je njegov oče še pred 2. svetovno vojno poznal in uporabljal vinarsko metodo »barik« v petsto in več litrskih sodih in umno ekološko kmetovanje, ki ga danes neguje tudi sam. In podobnih izkušenj in primerov »dobre prakse« je v naši podalpski deželi še veliko.

Z enako »sonaravno« ozaveščenostjo so naši predniki in z nami živeča ljudstva že pred stoletji gradili bivališča. Gradili so jih izključno iz narave pridobljenih gradiv, ki so jih le malenkostno obdelali in predelali v trdnejše in kompaktnejše stavbne sestavine. **Te izkušnje so**

dragocene in bi morale postati izziv sodobnim načrtovalcem individualnih in večstanovanjskih bivališč in poslovnih prostorov.¹

Dejansko so se celo v današnji sodobni čas ohranile nekatere neolitske prvobitnosti in tehnološki postopki gradnje bivališč, ki bi jih bilo mogoče učinkovito uporabiti pri sodobni gradnji. O lesenih hišah, kavarnah, mlinih, šolah in drugih stavbah iz lesenih ogrodij, opleta in ilovice na Balkanu je že pred 2. svetovno vojno in kmalu po njej poročal Matija Murko.² Tako zgrajenim stavbam je podobno tudi imenitno enocelično cigansko bivališče v zaselku Kamenci pri Črenšovcih v Prekmurju, kakršne so po pripovedovanju vaškega poglavarja Ludvika Levačiča postavljali on in njegovi predniki na (pol)nomadskih tavanjih po nekdanji Jugoslaviji.

O umni rabi lesa in drugih naravnih gradiv se lahko prepričamo tudi ob proučevanju **kozolcev** s Kobariškega, Tolminskega in Cerkljanskega, večinoma zgrajeni iz zidanih stebrov, ročno obtesanih tramov, okleščenih smrekovih sušic in opletov iz vej različnega lesa. V tamkajšnjih hribovitih krajih ni bilo dovolj žag za razrez, a so kozolce kljub temu zgradili tako trdne, da jim niti en potres po letu 1976 ni prizadejal resnejših poškodb,³ zato bi tudi ti podatki morali vznemiriti strokovnjake s področja statike in gradbeništva.

Skodlarstvo je bilo zelo razširjeno in cenjeno med domačimi obrtniki na Slovenskem, Velika planina 2012 (foto Matej Povše)

¹ Žal se je tudi na tem področju pojavlja vrsta pretiranih in nesmiselnih eksperimentiranj po t. i. totalni sonaravnosti, kar seveda ne vodi le do praga (samo)opozarjanja in izstopanja iz povprečja za vsako ceno.

² Matija Murko: *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du xx. Siècle*. Paris, 1929; isti: *Rozpravy z oboru slovankého národopisu*. Praha 1947, str. 272, sl. 16.

³ Po trditvah domačinov se ni podrl noben kozolec. Dejansko so bili osupli tudi sami, ko smo jih povprašali, kako to, da so kamnito-leseni kozolci tako krepki in čvrsti!

Na splošno se je raba lesa v gradbeništvu obdržala vse do srede 20. stoletja. V večjem delu alpskega, panonskega in osrednjeslovenskega kulturnega območja so več stoletij gradili lesene hiše, kašče, čebelnjake, hleve, svinjake, kozolce, žage in mline, v Prekmurju, Slovenskih goricah, na Kozjanskem in ponekod po Dolenskem pa tudi lesene vinske kleti, ponekod poznane tudi kot *gorce* ali *hrami*. A v poduk zagovornikov Natura 2000 in nasprotnikom gradnje na Volovji rebri navajamo podatek, da je še v prvi polovici 20. stoletja v Slovenskih goricah in na Dolgi Gori nad Dravinjsko dolino delovalo skupno okrog 70 mlinov na veter, da številnih klopotcev v Slovenskih goricah, Halozah in na Bizeljskem niti ne omenjamo. Umnost in tehnično znanje ljudi je bila že takrat na osupljivo visoki ravni in moč vetra so znali učinkovito obrniti v svoj prid: delovali so povsem »sonaravno« in lokalni kronisti niso nikoli poročali o morebitnih pomorih ptičev ali zmanjševanju njihovih letalnih in psiho-senzoričnih sposobnosti zaradi vrtečih se vetrnic in klopotajočih desk.

O razsežnostih rabe lesa v preteklosti se lahko prepričamo že ob listanju knjižnih monografij posameznih pokrajin na razglednicah. **Na vrsti predstavljenih krajev vidimo stavbe prekrte s cepljenimi skodlami in žaganimi deskami.** Takšna je bila na primer podoba vasi Letuš v Spodnji Savinjski dolini, ki je imel še 1905. leta večino streh lesenih, enak videz je imelo mestno jedro Novega mesta leta 1910, in zelo podobno je bilo območje Planine pri Sevnici in številnih krajev na Gorenjskem, Koroškem, zahodnem delu Štajerskega in drugod. S skodlami so bile prekrte tudi nekatere cerkve v Beli krajini in gradovi po Sloveniji.

Kako **umno so nekoč ljudje gospodarili z naravnimi gradivi in prostorom** dokazuje poselitev Ljubljanskega barja. V t. i. notranji kolonizaciji v 30. in 40. letih 19. stoletja je potekalo poseljevanje nižinskih in ravninskih območij, ki so se tudi ob poplavah še dvigovala nad grozečo vodo. Zato so poplave preživele nekatere starejše in dobro načrtovane stavbe, kakršna sta na primer lesena Tomaževa hiša⁴ in župnijska cerkev sv. Mihaela. Tomaževe domačije se poplavne vode komajda dotaknejo in tudi Plečnikova cerkev, ki je v pritličju zgrajena iz kamna in nekaj opeke, v nadstropju pa iz lesa, je varna pred poplavami. Lesa mojster Plečnik zanesljivo ni vgradil zgolj zaradi pomanjkanja denarja kot trdijo nekateri umetnostnozgodovinski teoretiki ampak zato, saj je poznal mehko barjanska tla in moč poplavnih vod. Tudi zato cerkvene lokacije ni obremenil z dodatnimi količinami kamna in kovin.

Stoletno izročilo znanj in veščin obdelave gradiv se razkriva tudi pri **različnih obrtniških dejavnostih**. Z lesom so rokovali rezbarji, kolarji, mizarji, orglarji, suhorobarji, tesarji, parketarji, roletarji, izdelovalci glasbil in navsezadnje tudi oglarji, saj so z ogljem oskrbovali številne kovače in ključavničarje. Najbolj prefinjeno so les znali obdelovati izdelovalci glasbil in rezbarji, ki so mojstrsko izdelovali dragocene dele pohištva, okvirje slik in ogledal ter številne kipce za znamenja skorajda po vsem slovenskem ozemlju. Les pa so v obliki čokov vgrajevali tudi v pragove in stojišča predvsem konjskih hlevov, kar se je v najboljši izvedbi ohranilo v Kobilarni Lipica⁵ in na gradovih Tuštanj, Lisiče nad Škofljico in drugod.

⁴ Hiša s hišno št. Črna vas 219 ima na vratni prekladi vrezano letnico 1844. Domačija je razglašena za kulturni spomenik državnega pomena.

⁵ Pomena talnih lesenih čokov se vodstvo kobilarne pred leti še ni zavedalo in jih je nameravalo nadomestiti z betonskimi tlakovci. Šele argumentirana opozorila strokovnjakov so jih odvrnila od teh namer.

Les je imel pomembno vlogo tudi v ritualnem življenju prebivalstva. Na Cerkljanskem se je ohranila rokodelska spretnost izdelave lesenih naglavnih mask za zimsko *laufarijo*, v nekaterih krajih drvarji še zarežejo križ v drevesne panje (npr. na Šmarni gori, v Spodnji Savinjski dolini), da se tja ne bi usedale nepredvidljive coprnce.

Danes se raba lesa in drugih naravnih gradiv ob upoštevanju stoletne dediščine znanj in veščin še prenaša iz roda v rod. **Razsežnosti rabe gradiv so izziv sodobnemu gospodarskemu razvoju in predvsem bolj kakovostnemu obnavljanju kulturne dediščine**, kakršni smo priča v zadnjih letih, ko se z uvajanjem novih gradiv nekritično uveljavlja t. i. »razvojna prenova«. Še leta po 2. svetovni vojni smo se navduševali nad mojstrstvom cerkljanskih mizarjev, tesarjev in zidarjev, ki so v popolni tajnosti zgradili Bolnico Franjo. Bolnica je vsebovala vse bistvene senzorične lastnosti kulturne dediščine in občudujoče smo jo dojemali z očmi (lega v grapi in izjemna konstrukcijska mojstrovina), s sluhom (stalno šumenje vode), z vonjem (vonj po vlažnem kamnu in lesu, svežini vode idr.) in otipom, ko smo preverjali avtentičnost lesnih premazov. Nato pa je leta 2007 podivjana Pasica odnesla vse razen ene barake in uničila večino dragocenih muzejskih eksponatov. Takoj po nesreči se je naša družba skoraj enotno odločila za rekonstrukcijo bolnišnice in dobili smo sicer ustrezne kopije lesenih barak, toda (domnevno) zaradi varnosti in nedvoumne ločljivosti med »izvirnim in dodanim« še zaščitne ograje iz inoxa in televizorje po barakah. Podobno »razvojno prenavo« je doživela tudi Občinska kolonija v Trbovljah, kjer so za izboljšanje kakovosti bivanja dodali zasteklitev lesenih *gankov* s kovinskimi okvirji, tlakovali ulico s povsem novimi materiali in »pozabili« na ohranitev kolonijskih vrtičkov ter najpomembnejše pritikline – krušne peči, ki bi lahko postala osrednje gibalno trboveljskega kulturnega turizma.

Dragoceno tehnično znanje in veščine obdelave naravnih gradiv, ki so pomembni za obnovo dediščine in splošni družbeni razvoj, so med našimi ljudmi še živi, zato bi jih morala družba vsestransko podpirati in izkoristiti. **Možnosti je veliko, saj so tudi v sedanjem težavnem zaposlitvenem obdobju znanja in veščine zelo pomembne za izhod iz gospodarske krize.**

Izr. prof. dr. Vito Hazler je izredni profesor in predstojnik Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Raziskuje in predava zlasti o stavbarstvu, bivalni kulturi, kulturni dediščini, etnološki regionalizaciji, o konservatorstvu, muzeologiji, arhitekturi, umetnostni zgodovini in varstvu okolja. Zanimajo ga zlasti aplikativna področja dediščine – dediščina in turizem, celostni in trajni razvoj podeželja, etnologija v šolstvu. Kot zunanji sodelavec sodeluje v številnih projektih.

SISTEM VARSTVA ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI

Pravni okviri

Mednarodni okvir varstvu žive dediščine daje Unescova **Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine**, ki jo je Slovenija ratificirala v letu 2007 z **Zakonom o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine** (Ur. l. RS – MP, št. 1/08). Nameni te konvencije so (1. člen):

- varovati nesnovno kulturno dediščino,
- zagotoviti spoštovanje nesnovne kulturne dediščine skupnosti, skupin in posameznikov,
- dvigniti zavedanje o pomembnosti nesnovne kulturne dediščine na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni ter zagotoviti medsebojno spoštovanje te dediščine in
- zagotoviti mednarodno sodelovanje in pomoč.

V slovenski pravni red je bila konvencija formalno prenesena leta 2008 z **Zakonom o varstvu kulturne dediščine** (Ur. l. RS, št. 16/08 in nadaljnje spremembe; v nadaljnjem besedilu tudi: ZVKD-1). Ta poleg doslej varovanih nepremične in premične dediščine opredeljuje in varuje tudi živo dediščino⁶. Področje žive dediščine dodatno urejata **Pravilnik o registru kulturne dediščine** (Ur. l. RS, št. 66/09), ki podrobneje predpisuje vodenje registra žive dediščine, in **Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah** (Ur. l. RS, št. 102/10), ki kategorizira osnovne zvrsti žive dediščine ter osnovne varstvene usmeritve zanjo.

Osnovni pojmi žive dediščine

Enako kot pri nepremični in premični dediščini tudi pri živi dediščini ločimo dve osnovni kategoriji: **dediščino in spomenike**.

Živa dediščina so nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine, in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori (kjer se ta dediščina predstavlja ali izraža), ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino (3. člen ZVKD-1).

Živa mojstrovina je živa dediščina, ki je razglašena za spomenik (3. člen ZVKD-1).

Po Zakonu o varstvu kulturne dediščine so predmet javne koristi varstva dediščine registrirana živa dediščina in žive mojstrovine (8. člen ZVKD-1).

Registrirana živa dediščina je živa dediščina, vpisana v register, ki ga vodi ministrstvo, pristojno za kulturo. Vpis v register predlaga Koordinator varstva žive dediščine, ki je pristojna organizacija za varstvo žive dediščine⁷. Vpis v register je strokovno ovrednotenje žive dediščine in nima formalnih pravnih posledic za nosilce dediščine.

⁶ Zakon uporablja pojem "živa dediščina", za katerega večina stroke meni, da ni ustrezen, in predlaga uporabo pojma "nesnovna dediščina". Ker je pojem "živa dediščina" zakonsko predpisan, je v tem prispevku dosledno uporabljen.

⁷ Naloge Koordinatorja varstva žive dediščine je do leta 2010 opravljal Inštitut za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, od leta 2011 pa jih opravlja Slovenski etnografski muzej.

Razglasitev za živo mojstrovino

Za živo mojstrovino lahko razglasimo registrirano živo dediščino, ki:

- predstavlja izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoceno prispeva h kulturni raznolikosti,
- je pomemben del življenja na območju Republike Slovenije ali njenih regij ali
- predstavlja pomemben vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo (20. in 17. člen ZVKD-1).

Glede na pomen razlikujemo **žive mojstrovine državnega in lokalnega pomena**. Akt o razglasitvi žive mojstrovine državnega pomena sprejme Vlada RS, akt o razglasitvi žive mojstrovine lokalnega pomena pa predstavniški organ lokalne skupnosti (občine ali pokrajine).

Razglasitev žive mojstrovine **predlaga Koordinator varstva žive dediščine**. S predlogom za razglasitev je treba seznaniti nosilce žive dediščine. Nosilci se lahko z razglasitvijo seznanijo posamično ali v obliki javne obravnave, na katero se vabijo skupnosti, skupine in posamezniki, ki so nosilci žive dediščine, ter druga zainteresirana javnost (20. in 12. člen ZVKD-1).

Akt o razglasitvi žive mojstrovine mora vsebovati določbe glede celostnega ohranjanja žive mojstrovine, podpiranja skupin in posameznikov, ki so njeni nosilci, ter varstva kulturnih prostorov, povezanih z živo dediščino. Če je primerno, akt o razglasitvi lahko opredeli tudi način uveljavljanja avtorskih in sorodnih pravic, povezanih z živo mojstrovino, ob upoštevanju predpisov, ki urejajo avtorske in druge sorodne pravice, vendar na način, ki omogoča javno dostopnost do žive mojstrovine in njeno prenašanje iz roda v rod (20. člen ZVKD-1).

Omejitve in pravice varstva žive dediščine

Za registrirano kulturno dediščino veljajo **varstvene usmeritve**, opredeljene s Pravilnikom o zvrsteh kulturne dediščine in o njihovih varstvenih usmeritvah. Varstvene usmeritve iz registra so priporočilne narave in niso pravno zavezujoče.

Za žive mojstrovine se z aktom o razglasitvi določi **varstveni režim**, ki je zavezujoč. Varstveni režim so pravila, ki ob upoštevanju družbenega pomena žive mojstrovine in na podlagi njegovega vrednotenja konkretizirajo omejitve lastninske pravice ter drugih upravičenj in določajo ukrepe za izvedbo varstva (3. člen ZVKD-1).

Zakon določa pravice glede financiranja žive dediščine sorazmerno z varstvenimi omejitvami.

Živo dediščino lahko država in lokalne skupnosti financirajo v splošnih okvirih uresničevanja javne koristi varstva tako, da organizirajo in podpirajo različne dejavnosti varstva dediščine in izvajajo ukrepe na podlagi zakona (2. člen ZVKD-1).

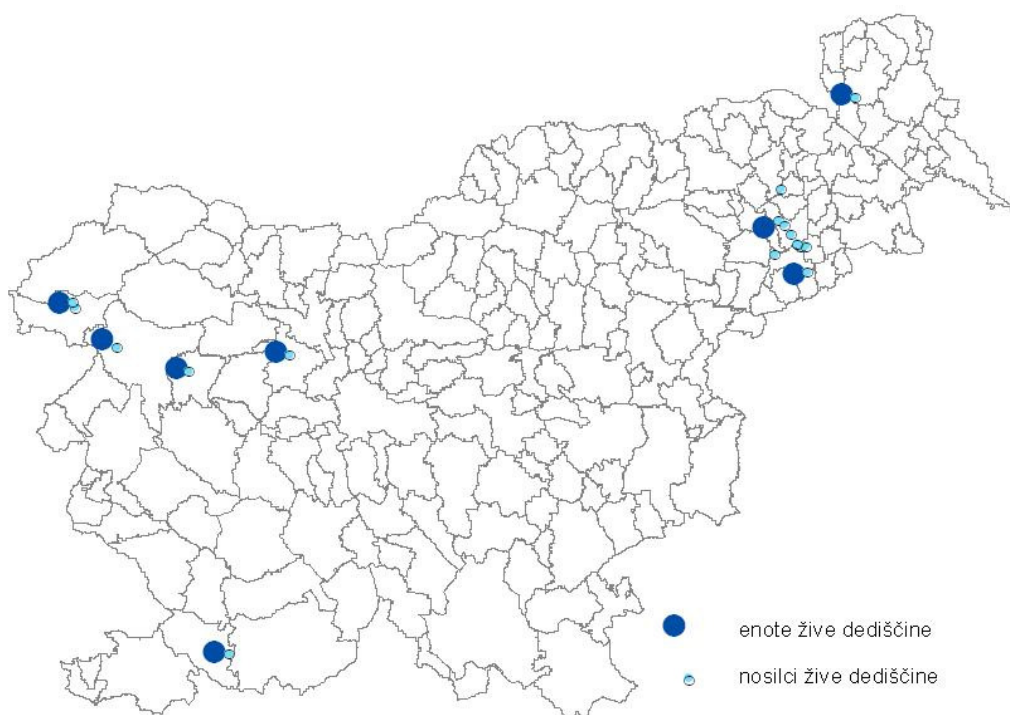
Za žive mojstrovine zakon predvideva neposredno možnost vlaganja javnih sredstev države ali lokalne skupnosti za njihovo oživljanje ali izvedbo drugih ukrepov varstva (40. člen ZVKD-1).

Trenutno stanje na področju varstva žive dediščine v Sloveniji

Sistem varstva žive dediščine je bilo treba vzpostaviti povsem od začetka in to je bil izziv s strokovnega, organizacijskega in upravno-pravnega vidika. Pri tem so bile kar najbolj upoštevane

sorodnosti s sistemoma varstva nepremične in premične dediščine. Posamezniki so sistematično postopnost in spoštovanje zakonskih okvirov v tem procesu ocenjevali kot počasno, vendar lahko ugotovimo, da smo **sistem varstva žive dediščine uspešno vzpostavili**:

- deluje javna služba varstva žive dediščine, ki jo opravlja Koordinator varstva žive dediščine;
- vzpostavljen je register žive dediščine. Po začetni opredelitvi vsebine in načina vodenja registra, ki ju je določil že pravilnik, so bili postavljeni podrobnejši metodološki okviri za vpisovanje enot in nosilcev žive dediščine. Trenutno je v register vpisanih 9 enot in 16 nosilcev;
- teče postopek prve razglasitve za živo mojstrovino državnega pomena (Škofjeloški pasijon), to je osnova za nadaljnje razglašanje živih mojstrov;
- tečejo aktivnosti za vpis prve enote na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne dediščine človeštva.

Enote in nosilci žive dediščine v registru žive dediščine – stanje maj 2012 (enote dediščine, ki so značilne za celotno Slovenijo, niso označene s točko)

Nadaljnji koraki

Hitrost sprememb v današnjem času nas zavezuje, da čim prej in čim bolj učinkovito nadaljujemo ohranjanje žive kulturne dediščine, kratkoročno predvsem z **naslednjimi ukrepi**:

- nadaljevati in pospešiti vpis v register žive dediščine,
- izdelati podrobnejša merila za razglašanje živih mojstrov,

- pospešiti razglašanje živih mojstrov in državnega pomena in aktivnosti za vpis na Unescov reprezentativni seznam,
- spodbujati lokalne skupnosti k razglašanju živih mojstrov in lokalnega pomena,
- seznanjati nosilce z možnostmi in prednostmi razglašanja,
- poiskati ustrezne mehanizme za podporo dejavnosti, ki spodbujajo ohranjanje žive dediščine, še posebej tistih, ki spodbujajo nosilce žive dediščine k ohranjanju, trajnostnemu razvoju in promociji te vrste dediščine.

Varstvo dediščine je iskanje **ravnotežja med varstvenimi omejitvami in možnostmi nadaljnega razvoja**. Enako velja tudi za živo dediščino, pri kateri se iskanja tega ravnotežja šele učimo. Varstvo žive dediščine ne sme postati omejevanje žive dediščine ali njena muzealizacija, temveč mora **spodbujati razvojno priložnost, ki jo v sebi nosi živa dediščina**. Živa dediščina je izjemna priložnost za lokalne skupnosti, za krepitev lokalne in nacionalne identitete, za razvoj odnosov, obrti in gospodarstva, za trajnostni razvoj in za zagotavljanje večje kakovosti življenja.

Mag. Ksenija Kovačec Naglič Mag. Ksenija Kovačec Naglič je vodja Informacijsko dokumentacijskega centra za dediščino v Direktoratu za kulturno dediščino pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, ki vodi register nepremične in žive kulturne dediščine ter postopke razglašanja kulturnih spomenikov državnega pomena.

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA IN NJENI NOSILCI V REGISTRU ŽIVE KULTURNE DEDIŠČINE

Po UNESCO-vi Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine **nesnovna kulturna dediščina** »pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke in kulturne prostore, ki jih **skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki** prepoznajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, **preneseno iz roda v rod, nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino**. S tem zagotavljajo občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbujajo spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti«.

V Sloveniji je bil leta 2007 sprejet Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki uporablja termin nesnovna kulturna dediščina. Leto kasneje sprejet Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) pa nesnovno kulturno dediščino opredeli kot živo kulturno dediščino, določi⁸ vzpostavitev registra žive kulturne dediščine in delovanje koordinatorja varstva žive kulturne dediščine (v nadaljevanju koordinator). Le-ta na podlagi pooblastila Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport izvaja državno javno službo. Med letoma 2009 in 2010 je to opravljal Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Leta 2011 je bilo to pooblastilo dodeljeno Slovenskemu etnografskemu muzeju. Register žive kulturne dediščine (v nadaljevanju register) vodi Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport - Direktorat za kulturno dediščino.

Koordinator zbira prijave, jih pregleda in ob morebitnih pomanjkljivostih prosi za dopolnitve. Popolne prijave obravnava delovna skupina koordinatorja trikrat letno (februarja, junija in oktobra). Delovna skupina koordinatorja pri obravnavi prijav upošteva merila, ki jih določajo naslednji dokumenti: UNESCO-va Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine, Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) in Merila za vpis v Register žive kulturne dediščine. Če je enota primerna za vpis v register, začne koordinator pripravljati predlog za vpis v register (strokovno primeren in podroben opis dediščine, karakteristični prikazi, izjave nosilcev ...).

Slovenski etnografski muzej je s skupino strokovnjakov oblikoval **sistem vpisovanja enot nesnovne kulturne dediščine glede na geografsko razširjenost pojava**:

- na eni lokaciji kot npr.: Cerkljanska laufarija, Škofjeloški pasijon;
- na širšem območju (regionalno) kot npr.: Škoromatija, Obhodi pustnih oračev;
- na celotnem območju RS kot npr.: Izdelovanje cvetja iz papirja.

Živost nesnovne kulturne dediščine je izrednega pomena za njeno ohranjanje in prenašanje iz roda v rod, zato smo v registru namenili velik poudarek predstavitvi nosilcev dediščine (društva, združenja, neformalne skupnosti, rokodelci, posamezniki, obrtniki ...).

⁸ Več o pravnih okvirih, nalogah koordinatorja in vzpostavitvi varstva žive dediščine lahko preberete v prispevku mag. Ksenije Kovačec Naglič z naslovom: Sistem varstva žive kulturne dediščine v Sloveniji.

Prijavljeni nosilci, ki ustrezajo vsem kriterijem za vpis v register, so **predstavljeni v registru z naslednjimi podatki:**

- naslov nosilca (skupnost, društvo, posameznik ...),
- krajši opis dejavnosti nosilca,
- lokacija,
- karakteristični prikaz (zaenkrat le fotografija, ko bo register informacijsko podprt, pa bomo lahko dodajali tudi video in avdio posnetke),
- spletna stran nosilca,
- datum vpisa v register.

Koordinator varstva žive kulturne dediščine (SEM) je na podlagi sistema vpisov v Register žive kulturne dediščine⁹ do konca aprila 2012 pripravil za vpis 8 novih predlogov in 15 nosilcev.

Enotna identifikacija dediščine	Ime enote	Datum vpisa v register	Št. nosilcev
2-00001	Škofjeloški pasijon	15. 12. 2008	1
2-00002	Cerkljanska laufarija	09. 02. 2012	1
2-00003	Borovo gostüvanje	25. 04. 2012	1
2-00004	Obhodi pustnih oračev	25. 04. 2012	1
2-00005	Škoromatija	25. 04. 2012	1
2-00006	Obhodi kurentov	26. 04. 2012	5
2-00007	Drežniški in Ravenski pust	26. 04. 2012	2
2-00008	Pisanje pirhov ob prazniku šempav	26. 04. 2012	1
2-00009	Izdelovanje papirnatih rož	25. 04. 2012	3

⁹ Povzeto po:

http://www.mizks.gov.si/si/storitve/kultura/razvidi_evidence_in_registri/register_zive_kulturne_dediscine/seznam_registriranih_enot_zive_kulturne_dediscine/

Vedno več pobud in prijav za vpis v register prihaja s terena, saj se ljudje zavedajo pomena ohranjanja nesnovne kulturne dediščine in njenega prenašanja iz roda v rod. Zato smo na enem mestu zbrali informacije o ohranjanju nesnovne kulturne dediščine in o postopku vpisa v register žive kulturne dediščine, ki so dostopne na spletni strani: www.nesnovnadediscina.si.

Pustno oranje (pustna šega), orači iz Velikega Okiča, 2012 (foto: Adela Pukl)

Adela Pukl je kustodinja za duhovno kulturo v Slovenskem etnografskem muzeju. Raziskuje pustne šege, glasbila, vraževerje in dediščino slovenskih blagovnih znamk. Od leta 2011 aktivno deluje na področju nesnovne kulturne dediščine.

VLOGA RAZVOJNIH INŠTITUCIJ PRI OHRANJANJU NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE

Bogata kulturna in naravna dediščina sta že od samih začetkov delovanja Centra za razvoj Litija pomemben temelj za razvojna razmišljanja. Center za razvoj Litija že vrsto let preko nacionalnih in zadnje čase tudi mednarodnih projektov raziskuje in načrtuje razvoj tega pomembnega področja na območju t. i. Srca Slovenije.

Po poteh dediščine se je imenoval prvi projekt, ki je že leta 2001 povezal 13 občin Savske ravnin in Posavskega hribovja. Dragocene točke dediščine, ki so bile prej med seboj nepovezane, so z dejavnostmi Centra za razvoj Litija postale nov, celovit motiv za razvoj območja in njegov turistični napredek. S projektom Trkamo na vrata dediščine, ki se je izvajal med letoma 2007 in 2009, je bilo začeto delo nadaljevano, tokrat skupaj z 9 občinami. Postopoma je projekt začel presegati prvotne okvire in se vse bolj povezoval z novo znamko Srce Slovenije. **Znamka Srce Slovenije predstavlja pomemben okvir za delo Centra kot osrednje razvojne inštitucije na vzhodnem delu Ljubljanske urbane regije, saj mu omogoča večjo prepoznavnost in bolj usmerjeno delovanje.**

Na Centru za razvoj Litija smo začeli kmalu razmišljati, kako bi dali točkam nepremične dediščine vsebino. Na območju Srca Slovenije je namreč veliko nepremične dediščine, kot so domačije, gospodarska poslopja, cerkve, kapelice, mlini in kozolci. Veliko pa je tudi nesnovne ali žive dediščine, ki ji ponavadi namenimo premalo pozornosti. Tudi zato, ker se ne zavedamo, da jo imamo. Nemalokrat nanjo postanemo ponosni šele takrat, ko nas nanjo opomni obiskovalec naših krajev. S tem izhodiščem v mislih smo začeli iskati primerne razpise za spodbujanje ohranjanja in promocije nesnovne kulturne dediščine, ki je povsod okoli nas. **V letu 2011 smo se tako kot partnerji uspešno vključili v projekt Vrednotenje nesnovne dediščine (Cultural Capital Counts ali krajše CCC), finančno in vsebinsko podpira osem občin – Litija, Lukovica, Šmartno, Dol, Kamnik, Ivančna, Šentrupert in Mengeš.**

CCC je 3-letni mednarodni projekt, ki ga sofinancira Evropski sklad za regionalni razvoj, vodilni partner pa prihaja iz Avstrijskega Vulkanlanda. V projektu sodeluje deset partnerjev iz šestih držav (Avstrija, Italija, Slovenija, Madžarska, Poljska, Nemčija). Glavni cilj projekta CCC je **prepoznati, ovrednotiti in izkoristiti kulturne vire določenega območja, zlasti nesnovno kulturno dediščino (kot je tradicija, znanja, sposobnosti, praktična ljudska znanja, aktivne socialne mreže) ter jo vključiti v lokalno podjetništvo in turizem** z namenom krepitve in izboljšanjem regionalne identitete, kakovosti življenja ter povečanja privlačnosti in konkurenčnosti sodelujočih regij.

Predvideni ključni rezultati projekta v obdobju 2011-2014 za območje Srca Slovenije:

- Skupna strategija o uporabi kulturnih virov za trajnostni regionalni razvoj
- Analiza stanja na področju nesnovne kulturne dediščine na območju Srca Slovenije
- Usposabljanja deležnikov za vključevanje novih vsebin v celovite turistične produkte

- Usposabljanja nosilcev tradicionalnih znanj za prenos znanja na mlajše generacije
- Promocijski material (letaki) na temo nesnovne kulturne dediščine
- Izdana brošura Naše kulturno bogastvo

Pri delu na različnih projektih poskušamo na Centru za razvoj Litija vedno izhajati od spodaj navzgor, od idej in želja preprostih ljudi, ki jih skuša povezati z občinskimi in območnimi razvojnimi načrti in usmeritvami. **Center povezuje kor razvojna inštitucija na eni strani občine in na drugi strani teren, kar predstavlja prednost pred drugimi organizacijami, ki delujejo na tem področju.** Preko neposrednega dela z ljudmi pridobivamo različne konkretne namige s terena, na primer o tem, katera področja so zapostavljena pri spodbujanju razvoja. Preko evropskih projektov želimo konkretno prispevati k razvoju območja, na katerem delujemo. Za delo na teh pomembnih vsebinah iščemo različne priložnosti, sami se prijavljamo na razpise, pomagamo pri tem občinam pa tudi podpiramo posameznike preko razpisov LAS Srce Slovenije.

Pri analizi stanja na področju nesnovne dediščine smo se neposredno srečali z nekaterimi nosilci dediščine (predvsem obrtniki), ki so izpostavili izzive in priložnosti tovrstne dejavnosti. Večina meni, da so znanja in delo rokodelcev premalo cenjena in spoštovana. To je med drugim tudi razlog, da mladi bolj pogosto ne poprimajo za takšne poklice. Cena za izdelke je prenizka glede na kakovost in vloženo delo. Kljub temu, pa se obrtniki zavedajo, da so tradicionalna znanja in tehnike izdelave zelo pomembne, zato jih ohranjajo in prenašajo na mlajše generacije. Verjamejo, da bodo tudi njihovi poklici in izdelki s pomočjo državnih ukrepov (npr. znižanje davka na material) našli pravo mesto na trgu. S projektom želijo spodbuditi tovrstni dialog in preko usposabljanj tako za nosilce dediščine kot za deležnike (občine in ostale institucije) vsaj nekoliko izboljšati tovrstni položaj. Drugi nosilci nesnovne dediščine (predvsem tisti, ki imajo znanja nepovezana z obrtmi) se velikokrat niti ne zavedajo njene vrednosti. Poskušajo jih usmerjati k razmišljanju, kako pomembno je ohranjanje nesnovne dediščine pomembno za našo skupno identiteto in prihodnost, da lahko tudi tovrstna znanja usmerjajo v svojo podjetniško prihodnost.

Skozi projekt želimo spodbuditi tudi registracijo dopolnilnih dejavnosti in razvoj novih inovativnih izdelkov, privlačnih tako za prebivalce, ki se bodo z njimi identificirali, kot za turiste. Ob pomoči strokovnjakov etnologov lahko namreč nesnovno dediščino pravilno uporabijo za turistični razvoj. Tisti, ki razmišljajo bolj tržno, pa jo bodo znali še podjetniško oplemenititi.

Eden prvih vidnejših rezultatov projekta je **brošura Naše kulturno bogastvo**, v kateri je predstavljenih nekaj primerov nesnovne ali žive dediščine na območju Srca Slovenije. Namen knjižice je predstaviti nekatere izbrane primere te dediščine in spodbuditi ljudi k razmišljanju o tem, kako zanimivo in bogato je to področje, čeprav se ga pogosto ne zavedamo.

V knjižico je zajetih **20 primerov nesnovne kulturne dediščine** z območja občin, ki sodelujejo v projektu, in sicer ustna izročila in izraze, vključno z jezikom (zgodbe o rudniku Sitarjevcu pri Litiji, zgodbe o Ajdih in ajdovskih deklicah), uprizoritvene umetnosti (lutkovna igra Mejaši, tamburaški orkester Šmartno pri Litiji), družbene prakse, rituali in praznovanja (Špinerbal, litijski ples predilcev, šege ob poroki, postavljanje mlajev in šrange, »freh« pred godovanjem, pritrkavanje, priprava velikonočnih oblatov, štručke s pregreto smetano na pušelšankih, peka kruha v krušni peči, mengeški bizgec, sir »trnič« iz Velike in Male planine), znanje in prakse o naravi in svetu (oglarjenje, zeliščarstvo), tradicionalne obrtne in gospodarske veščine (pečarstvo, pletarstvo, pletenje slamnatih kit, rezbarjenje lesenih jaslic, škodlarstvo, tesarstvo). V sodelovanju s Slovenskim

etnografskim muzejem bodo posamezne elemente nesnovne dediščine, ki so obravnavani tudi v knjižici, predlagali za **vpis v nacionalni register nesnovne dediščine** (npr. oglarstvo, slamnikarstvo, izdelovanje trničev itd.).

Projekt CCC spodbuja vključevanje dediščine v turizem in podjetništvo. Eden takšnih primerov je oglarstvo, ki še vedno živi v t. i. Oglarski deželi, Dole pri Litiji 2012 (foto Gašper Kleč).

Vloga razvojnih inštitucij je izredno pomembna, saj lahko kot vezni člen med posamezniki in lokalno skupnostjo pripomorejo k uresničitvi konkretnih razvojnih idej. Hkrati lahko stojijo ljudem z vključevanjem strokovne javnosti ob strani ter jim pomagajo na pravilni način razvijati ponudbo. Hkrati lahko kot povezovalci tkejo mreže ter pomagajo s skupnimi promocijskimi aktivnostmi. Ljudi vzpodbujajo, da bi bili ponosni na svoj izvor, posebne šege in navade, spretnosti in znanje, zaradi katerih je vsaka regija edinstvena.

***Mija Bokal** je etnologinja in kulturna antropologinja ter vodja projektov na Centru za razvoj Litija. Trenutno vodi mednarodni projekt Cultural Capital Counts, aktivno pa se vključuje tudi v druge projekte, povezane z dediščino, turizmom in načinom življenja na podeželju Srca Slovenije.*

VLOGA LOKALNIH SKUPNOSTI PRI OHRANJANJU KULTURNE DEDIŠČINE

Vsaka občina bi morala zagotoviti svojim občanom in s tem celotni lokalni skupnosti določen razvoj. Kako naj bo načrtan, v kateri smeri, na katerih področjih, in kaj naj bi tak razvoj prinesel, pa mora **vsaka občina sama definirati glede na svoje potenciale, priložnosti in potrebe.**

Občina Šentrupert je pred leti za potrebe usmeritve svojega dela izdelala vizijo in strategijo razvoja, v kateri si je zastavila cilj, da bo občino Šentrupert odlikovalo urejeno in prijetno bivalno okolje, prepoznavna bo po turizmu in prireditvah, temelječih na običajih in tradiciji, kulturi in lepi pokrajini, in da bo poskrbela za energetske samooskrbo. Ta dokument z usmeritvijo razvoja je bil oblikovan skupaj z občani, ki vidijo v teh usmeritvah boljše pogoje za svoje delovanje in življenje. **Z jasno zastavljenimi cilji in identificiranimi željami občanov smo se s te točke podali na razvojno pot, ki je vizionarska in hkrati dovolj realna, da je izvedljiva.** Na ta način ni težko slediti razvoju, ki je tudi merljiv.

Na podlagi identificiranih potreb in potencialov je Občina Šentrupert začela s projekti, ki uresničujejo zastavljeno vizijo in strategijo. **Izhodišče našega razvoja je les in z lesom povezana bogata tradicija, ki je na območju občine Šentrupert prisotna od nekdaj.**

Pričeli smo z gradnjo prvega nizkoenergijskega in v celoti **lesenega vrtca** s kotlovnico na lesno biomaso, ki zagotavlja najboljše bivanjsko okolje za otroke in njihov razvoj. Prav tako smo začeli z najodmevnejšim projektom postavitve **muzeja na prostem s kozolci**, kjer rešujemo propadajočo in zavarovano arhitekturno posebnost slovenskega prostora. Muzej bo nudil razvoj tako različnim društvom, ki bodo lahko v sklopu muzeja prikazovala svoje dejavnosti in ponujala svoje produkte, gostinskim delavcem, ki bodo imeli koristi od povečanega obiska turistov v Šentrupertu, kot tudi samemu kraju, ki bo postal prepoznaven po ohranjanju kulturne dediščine, ki jo lahko ponudimo kot privlačno turistično destinacijo. Čeprav se je ideja o postavitvi takšnega muzeja sprva zdela skoraj za nemogočo, ji zdaj sledijo že skoraj vsi domačini, tudi tisti, ki so bili sprva bolj skeptični. **Verjamem, da lahko s to zgodbo, ki temelji na naši skupni dediščini, postanemo prepoznavni ne le v slovenskem, ampak tudi v evropskem okolju.**

Občina je že v preteklosti spodbujala aktivnosti posameznikov in društev, ki so se ukvarjali z ohranjanjem starih navad, načini dela in uporabe starega orodja, in je tudi s tem že več let spodbujala želje razvoja ljudi. **Menim, da je naložba v ljudi najboljša naložba, zato sem njihovim idejam vedno pripravljen prisluhniti.**

Prepričan sem, da bi morala na tak način delovati vsaka občina, torej **identificirati svoje potenciale, si načrtati pot in ji vsako leto z aktivnostmi slediti.**

V Šentrupertu gradijo svojo razvojno vizijo na tradiciji, ki je povezana z lesom. V letu 2012 so postavili edinstven muzej na prostem s kozolci, Šentrupert junij 2012 (foto Matej Povše)

Rupert Gole je župan Občine Šentrupert, po izobrazbi arhitekt. Pri funkciji, ki jo ima kot predstavnik občine, izhaja iz ljudi in tradicije ter je hkrati vizionarsko zazrt v prihodnost. Predstavlja Občino Šentrupert, ki je med najbolj okoljsko osveščenimi, energetske učinkovitimi in prodornimi občinami v Sloveniji, kar potrjujejo številna priznanja.

OHRANJANJE NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE NA LOKALNI IN NACIONALNI RAVNI

Na Moravškem je rokodelstvo znano že od nekdaj, saj so se številne ročne spretnosti razvile iz potreb v vsakdanjem življenju. Nekoč so tu delovali podobarji, piparji, slikarji, kovači, kolarji, tesarji, pletarji, mizarji, tkalci, kitarji in še mnogi drugi. Žal so nekatera znanja že skoraj izumrla, nekatera pa smo uspeli ohraniti do današnjih dni.

Nekaj posameznikov se nas je leta 1997 zbralo, da bi nadaljevali tradicijo ohranjanja ljudske ustvarjalnosti in običajev v naši Moravški dolini. **Ustanovili smo Društvo rokodelcev Moravske doline.** Danes je vanj vključenih približno 50 ljudi, ki se redno mesečno srečujemo na tematskih delavnicah, kjer pletemo, kvačkamo, vezemo, klekljamo, izdelujemo predmete iz lesa, gline, slame, kovine. Slikamo na papir, svilo in steklo, izdelujemo pirhe, voščilnice, rože iz krep papirja in še mnogo drugih predmetov, ki so jih izdelovale včasih pridne rokodelske roke.

Poleg rednega srečevanja, organiziramo tudi izobraževanja, strokovne ekskurzije in srečanja s sorodnimi društvi ter se udeležujemo raznoraznih prireditev. V letu 2012 smo izdali svojo **knjigo Rokodelci in umetniki v Moravški dolini**, v kateri predstavljamo naše člane in njihove dosežke. Najnovejše priznanje društvu je naziv **Rokodelski center Moravske doline**, ki smo ga prejeli v letu 2012 od Obrtne zbornice Slovenije. Na ta način smo se umestili med pet rokodelskih centrov, ki jih je doslej zaživel v Sloveniji.

Kot predsednica vodim Rokodelce moravske doline že 15 let. V vseh teh letih so si člani pridobili kvalitetnih rokodelskih znanj. **Pri oblikovanju naših izdelkov vedno izhajamo iz tradicije, hkrati pa dodajamo tudi novosti**, pri čemer nam pomaga s strokovnimi nasveti tudi dr. Janez Bogataj. Članstvo narašča, saj so mladi in starejši željni rokodelskih znanj.

In kaj pesti rokodelce? Nikakor ne pomanjkanje volje za delo, niti ne znanje, ki si ga nesebično delimo med seboj. Ne predstavitev našega dela, saj se predstavljamo na različnih prireditvah in učimo učence v osnovnih šolah. Svoje delo brezplačno predajamo odraslim po vsej Sloveniji. V letu 2012 smo člani Društva rokodelcev Moravske doline in Agencije Baribal izdali **priročnik za izdelavo različnih izdelkov**. Prizadevamo si, da bi naše **znanje ponovno vnesli v šolske programe**, zato ob vsaki priložnosti poudarjamo to problematiko.

Velik **problem je slovenska zakonodaja**, ki je za rokodelce neživljenjska in mislim, da mora biti eden od zaključkov posveta sporočilo državnim organom, da poenostavijo zakonodajo za odpiranje samostojnega podjetništva in osebnega dopolnilnega dela.

Predlagamo poenostavitev davčnih postopkov, **spremembo zakonodaje na področju osebnega dopolnilnega dela**, predvsem v poročanju davčnim organom. Mesečno pošiljanje poročil, pa četudi so imeli le en račun ali nobenega, je popolnoma nesmiselno. Za tako majhne zneske bi po mnenju večine rokodelcev in tudi različnih strokovnjakov zadostoval minimalni letni pavšal. Tako bi rokodelci brez strahu lahko prodajali svoje izdelke kot turistične spominke in uporabne predmete in si s tem tudi zagotovili kos kruha.

Rokodelsko delo je še vedno podcenjeno in zapostavljeno, znanja pa bodo, če bo šlo še tako naprej, vidna le še v muzejskih zbirkah.

Rokodelci, ki bi bili vpisani v register žive dediščine pri Slovenskem etnografskem muzeju, bi morali biti **oproščeni vseh dajatev**, obenem pa bi bili pravi učitelji in promotorji rokodelstva v Sloveniji.

Sara Pirc in Branka Bizjan pri pomirjanju dovršeno izdelanih nogavic, 2012 (foto arhiv Branke Bizjan)

Branka Bizjan je predsednica Društva rokodelcev Moravske doline, velika ljubiteljica kulturne dediščine, narave in ljudi. Na njeno pobudo združuje društvo danes 50 rokodelcev, med katerimi je tudi Branka kot pletilja. Društvo in sebe predstavlja na številnih sejnih in prireditvah, sodeluje v številnih projektih in je tudi vsesplošno aktivno vpeta v družbeno življenje.